

ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ И ПОДСТИЦАЈИ ПОПУЛАЦИОНОМ РАЗВОЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ*

Резиме

У овом раду се разматра актуелна ситуација у услужној делатности у области високог образовања а у контексту подстицања популационог развоја у Србији. Депопулација представља ендемски проблем српског друштва. Неопходно и то пре приступити тражењу адекватног одговора на питање како подстицати популациону политику у Србији. У том смислу, нужно је подвргнути критичкој анализи актуелну Стратегију подстицања рађања у Србији и то управо онај њен део посвећен популационој едукацији. Поред тога, неопходно је размотрити и потенцијалне будуће мере у области образовања, које би биле усмерене не само ка подстицању репродуктивног понашања, већ и ка потпунијем и бољем разумевању популационих проблема и питања.

Кључне речи: *високо образовање, услуге, депопулација, популациона политика, популациона едукација.*

Много пута до сада истицан је несумњив значај, како образовања у целини, тако и високог образовања у процесу развоја просперитетног, демократског и савременог друштва у нас. Ово је, без икакве сумње, додатно подцртано чињеницом да се право на образовање сматра једним од највиталнијих и најперспективнијих људских права, које припада правима тзв. друге генерације, те као такво, нужно представља један од кључних услова за уживање сваког другог људског и мањинског права и слободе. Па ипак, актуелна друштвена ситуација сасвим јасно указује да релативно успешан развој услужне делатности у сектору високог образовања сам по себи напросто не може да осигура довољно чврст темељ успешног развоја друштва у целини. Наиме, сасвим је очигледно, ма колико на први поглед изгледало банално, да се

---

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2021. годину који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ни високо образовање, а сасвим логично, ни друштво у целини напросто не могу ни на који начин кретати путевима напретка, даље демократизације и општег просперитета уколико нема људи који га заправо и творе. Готово да се може рећи, а на основу једноставног увида у друштвени живот у нас у последњих неколико деценија, да депопулација представља ендемски проблем српског друштва. Наиме, на основу неких истраживања,¹ до средине XXI века, број становника Србије смањиће се за више него четвртину. На овај начин се Србија, како бара сада ствари стоје, налази у групи земаља које имају највећи проблем са наталитетном политиком, односно негативним природним прираштајем. Сасвим је јасно да је неопходно што пре приступити тражењу адекватног одговора на питање како подстицати популациону политику у Србији. У том смислу, нужно је, најпре, подвргнути критичкој анализи актуелну Стратегију подстицања рађања у Србији² и то управо онај њен део посвећен популационој едукацији, односно, образовању. Иако је дати феномен недовољног рађања деце, без икакве сумње, последица многобројних узрока, сам друштвени значај образовања, а самим тим и високог образовања, на који је раније већ указано, нужно условљава потребу разматрања управо ових аспеката овог изузетно сложеног друштвеног феномена. Поред тога, ваља приметити и да је управо сектор високог образовања, по природи ствари, онај део друштва који треба да укаже на најадекватније приступе усмерене ка превазилажењу датог проблема. Такође, неопходно је размотрити и потенцијалне будуће мере у области образовања, које би биле усмерене не само ка подстицању репродуктивног понашања, већ и ка потпунијем и бољем разумевању популационих проблема и питања, те последичном креирању дугорочних мера нове популационе политике у Србији. Управо из тих разлога, овај рад је посвећен разматрању наведених питања.

На самом почетку, ваља истаћи да наведена Стратегија подстицања рађања у Србији неће бити предмет разматрања у целини. Разлози за то леже у чињеници да је наведени акт, по природи ствари посвећен студиозној разради свих многобројних аспеката феномена недовољног рађања деце као и мера усмерених ка његовом превазилажењу. Критичка анализа посвећена детаљном разматрању наведеног акта би у знатној мери премашила планиране домете овог рада. Управо због тога, како је раније већ истакнуто, највећа пажња ће бити посвећена предложеним мерама усмерених ка популационој едукацији. Но, ипак, нужно је макар се и кратко осврнути у целини на акт у питању и дати неке опште напомене. Наведена стратегија представља обиман акт у коме је

---

¹ Видети више о овоме у Никитовић, В., *Кључни демографски изазови Србије и њихове будуће тенденције*, Демографски преглед, бр. 63/2017, доступно на адреси https://www.minrzs.gov.rs/arhiva-internet-prezentacije-2019/files/kljucni_demografski_izazovi_srbije_i_njihove_buduce_tendencije.pdf

² Стратегија подстицања рађања у Србији, Службени гласник, бр. 25/2018. доступно на адреси <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2018/25/1>

најпре појмовно одређен феномен недовољног рађања деце у Републици Србији, затим је указано на досадашње друштвене тенденције као и на структурне друштвене и културолошке промене које су, према мишљењу аутора датог акта, у знатној мери допринеле развоју датог феномена. Указано је, како на актуелне, тако и дугорочне демографске импликације, те је предложен и потенцијални политички одговор усмерен на превазилажење овог друштвеног проблема. Нарочито је интересантна, ако се узме у обзир да је доносилац Стратегије Влада републике Србије, својеврсно порука доносиоцима будућих одлука у вези са демографским изазовима, да је неопходно постављање реалистичних оквира стратегијама у којима је признавање важности имиграционог фактора, односно подизања образовног нивоа и економске активности популације, од пресудног значаја за будући, не само демографски, већ и одрживи развој наших простора у целини.³ Као општи циљ стратешког деловања, датим актом у питању је предвиђено да се у року 10–15 година поново достигне ниво стопе од 1,85 детета по жени, односно пораст од минимум 10% у односу на стање утврђено пописом из 2011. године. Како је у Стратегији истакнуто, успешно остварење овог општег циља значило би да примењене мере поседују капацитет који, на дужи рок, потенцијално може да води и ка теоријски пожељном нивоу од 2,1 детета по жени.⁴ Ово свакако, по природи ствари, подразумева претходно успешно остваривање посебних циљева. Стратегијом подстицања рађања у Србији предвиђено је укупно осам циљева. То су најпре ублажавање економске цене подизања детета, усклађивање рада и родитељства, снижавање психолошке цене родитељства као и очување и унапређење репродуктивног здравља. Потом следе решавање проблема неплодности, здраво материнство, те популациона едукација и активирање локалне самоуправе.⁵ Стратегијом су поприлично детаљно наведене мере, механизми и активности усмерене ка остваривању датих циљева уз одређивање рокова и субјеката који представљају носиоце и активне вршиоце наведених делатности. Када је реч о популационој едукацији у Стратегији је истакнуто да се у изналажењу начина за регулацију фертилитета, стицање специфичних знања о свим релевантним питањима од непосредног или посредног значаја за репродукцију намеће као нова мера популационе политике, те да специфично образовање представља стратешко опредељење које може променити уврежене релације образовање-фертилитет, а пре свега помоћи реализацији жељеног броја деце, који је код нас већи од оствареног.⁶ Сходно датом акту, специфичну едукацију ваља схватити у најширем могућем смислу, односно, не само као ону која се односи директно на проблематику фертилитета, већ и на друге популационе феномене. Ту

---

³ Видети *исто.*

⁴ *Исто.*

⁵ *Исто.*

⁶ *Исто.*

свакако спада, поред стицања специфичних знања о целокупном развоју становништва, утицају недовољног рађања на старење популације и обрнуто и проблематика репродуктивног здравља и правне регулативе од значаја за родитељство и подстицање рађања. Вредносни оквир овог образовања омеђен је начелима хуманог односа међу људима, отвореношћу за друге културе, уважавањем вредности људског живота и афирмацијом личности, уз истовремено уважавање и друштва и друштвених вредности и потреба.⁷ Стратегијом је истакнута снажна потреба да се приступи јачању система образовања и васпитања као кључног носиоца и реализатора програма популационе едукације, те у том циљу, а у складу са предвиђеним мерама у датом акту, ваља обогатити планове и програме предшколских установа, основних и средњих школа различитим програмима везаним за едукацију о популационим питањима, затим акредитовати програме за обавезно стручно усавршавање постојећих васпитача, наставног кадра и стручних сарадника, а у циљу њиховог професионалног оснаживања за реализацију програма и садржаја из области популационе едукације у раду са децом, младима и њиховим родитељима. На крају, последња предвиђена мера подразумева израду приручника за рад за едукаторе, и информативно-едукативног материјала за децу и ђаке различитог узраста, са посебним нагласком на електронске форме и подстицање активних облика наставе и учења.⁸ У циљу проширивања учесника процеса едукације о популационим питањима ван система образовања и васпитања, Стратегијом је предвиђено да се као основна мера усмерена ка остваривању датог циља приступи формирању одговарајућег стручног тела или радне групе за саветовање, креирање, континуирано ажурирање и иновирање едукације о популационим питањима састављеног од демографа, педагога, психолога, стручњака из области репродуктивног здравља, информатичара, статистичара, стручњака за маркетинг.⁹ Већ на први поглед је сасвим јасно да број и карактер предвиђених циљева, мера и активности предвиђених датим актом сведочи о огромном значају који аутори Стратегије подстицања рађања у Србији придају питањима популационог образовања.

Након свега до сада изнетог могуће је указати на неке, чини се несумњиве карактеристике датог акта и његовог значаја за подизање постојећег квалитета у области популационе едукације. Упркос, условно речено, нешто мањег простора који је у датом акту посвећен овом питању, сама Стратегије подстицања рађања у Србији, без имало сумње, представља врло брижљиво и изузетно темељно сачињен акт, чији се значај за нашу целокупну друштвену заједницу не може довољно нагласити. Тежњама исказаним у овом документу, као и основама на којима он недвосмислено почива, напосто није могуће

---

⁷ Исто.

⁸ Исто.

⁹ Исто.

ставити било какав евентуалан приговор. Па ипак, иоле пажљивије читање указује на готово невероватно одсуство готово било каквог помињања високог образовања у овом изузетно важном документу. Свакако, овај приговор би се могао одбацити као претеран, будући да овај акт указује на област образовања недвосмислено и у релативно знатном обиму. Но, имајући у виду несумњив значај високог образовања које, по природи ствари, представља суштинску основу и покретачку снагу друштвеног развоја у целини, о чему је раније знатно више говорено, тешко је отети се утиску да су аутори стратегије напросто морали више пажње посветити управо сектору високог образовања. Да претходна запажања нису неоснована, сасвим ваљано сведоче све предвиђене мере и активности за спровођење популационе едукације, будући да није предвиђана практично нити једна активност или мера која би се на било какав начин изричито односила на високо образовање. Ово, наравно, није случај када је реч о нижим нивоима образовања. Наравно, ово само по себи ни на који начин не доводи у сумњу оправданост активности усмерених на основно и средње образовање, већ напросто указује на потребу проширивања датих, свакако адекватних, активности и на сектор високог образовања.

Образовање, како опште, тако и специфично, а у вези са демографским процесима и елементима који су значајни за репродуктивно понашање, од изузетног је значаја за разумевање популационих проблема и питања, као и за креирање адекватних мера популационе политике. Образовање, такође, сасвим природно, утиче на начин размишљања и доношења одлука, оно снажи индивидуализам, увећава способност прихватања порука из ширег окружења, али и критичност у процењивању информација. Ово свакако нарочито важи када је реч о високом образовању које омогућава нове форме комуникације, мишљења и самопроцењивања, промовише аутономне правце деловања, уместо пасивног прихватања традиционалних модела. Квалитетно, модерно образовање, посебно оно у високошколским установама је од круцијалне важности за креирање осећаја одговорности и за учвршћење свести о сопственим правима. Наравно, ово поприлично често доводи и до раскида са традиционалним веровањима и конвенцијама, укључујући ту и она која се тичу рађања. Уопштено говорећи, чини се да је сасвим оправдано говорити постојању инверзне повезаности између општег нивоа образовања и фертилитета. Но, интензитет ове повезаности, није свуда и увек исти. Он је у несумњиво повезан са нивоом развијености, али и завистан од других културолошких и неекономских варијабли. Изузетно битан део популационе политике представља популациона едукација. Популациона едукација подразумева стицање специфичних знања и могућности да се преко образовања утиче на систем вредности, који, без икакве сумње, били посредно, било непосредно, утиче у изузетној мери на фертилитет. Овај тип образовања у Републици Србији у актуелном друштвеном тренутку, треба да обухвати, како макро ниво, то јест, знања о популационим феноменима и чињеницама, тако и микро ниво, односно, знања од значаја за индивидуално понашање и

породични живот. У оквиру редовног образовања мора бити присутан важан део популационе едукације. Поседовање знања о различитим популационим феноменима и усвајање одговарајућег система вредности, произлази из једноставне чињенице да су, како будући друштвени лидери, тако и будући родитељи, заправо ништа више до производ, у извесном смислу наравно, образовног система који се данас спроводи у образовним установама. Па тако, формирање адекватног система вредности, подразумева да се са популационим образовањем мора започети на првом нивоу школовања, па све до највишег нивоа. Разлог за ово је једноставан. Формирање вредносног система и основних животних ставова започиње већ у периоду основног образовања, а можда и нешто пре тога. Поред тога, укључивање популационе едукације, већ на нивоу основног образовања, од изузетне је важности и због потребе да се њом обухвате и они делови становништва којима је завршетак основног образовања, заправо завршетак образовања уопште. За укључивање популационих садржаја у програме основних и средњих школа, као и у наставу на факултетима, начелно говорећи, наравно, постоје три могућности: интеграција у оквиру одговарајућих наставних предмета; одвајање посебних поглавља у оквиру одговарајућих наставних предмета и, увођење посебних наставних предмета.

Велики број мера у домену образовања мора да обухвати компетентан стручни потенцијал. Садржаји посвећени демографским питањима као и адекватна настава демографије на универзитетском нивоу, заједно са положајем демографије као научне дисциплине, предуслов су, чини се, како за схватање демографских проблема и њихово решавање, тако и за деловање друштва у свим сферама популационе политике. Континуирано образовање и усавршавање стручњака у области популационе политике има несумњиво изузетан значај, те стога наставак едукације самих едукатора из области популационог образовања представља меру која, а у складу са претходно истакнутим ставовима представља потребу на свим нивоима образовања у Републици Србији, од основног, па све до високог образовања. Поред тога, елиминисање стереотипа везаних за улогу жена, укључивање верских организација у припреми популационе едукације, те увођење посебног предмета популационе едукације у завршној години средњих школа, према мишљењу аутора ових редова бар, представља нужност приликом обогаћивања постојећих програма популационог образовања. Такође, чини се неопходним или, пак, у најмању руку пожељним, увођење нове наставне дисциплине на основним студијама правних факултета у Србији, а која би била посвећена управо анализи правних аспеката популационе политике. Ово би свакако допринело успешнијој нормативној делатности приликом будућих регулисања популационих односа.

На самом крају чини се да је сасвим оправдано закључити да искушења подстицања популационе политике у Србији захтевају мултидисциплинарни приступ како би се ваљано осветлили сви многобројни аспекти овог можда и највећег друштвеног проблема у нас. Стратегија подстицања рађања у Србији

представља више него ваљан акт и сасвим јасно сведочи о огромном послу који је до сада обављен у циљу решавања проблема депопулације у Србији, али и о ништа мањем послу који тек предстоји. Но, имајући у виду несумњив општедруштвени значај високог образовања које, по природи ствари, представља суштинску основу и покретачку снагу друштвеног развоја у целини, неопходно је одговарајућим актом предвидети мере и активности посвећене популационом образовању у оквиру високошколског образовања, како би пут подстицања рађања у неким будућим временима пред нама био, ако не краћи, а онда свакако потпунији и бар мало лакши.

*Dejan Matić, Ph.D., Associate Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

HIGHER EDUCATION AND INCENTIVES FOR POPULATION DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

This paper discusses the current situation in the service sector in the field of higher education in the context of encouraging population development in Serbia. Depopulation is an endemic problem of Serbian society. It is necessary to start looking for an adequate answer to the question of how to encourage population policy in Serbia as soon as possible. In that sense, it is necessary to subject to critical analysis the current Strategy for Encouraging Birth in Serbia, and particularly its part that is dedicated to population education. In addition, it is necessary to consider potential future measures in the field of education, which would be aimed not only at encouraging reproductive behavior, but also towards a more complete and better understanding of population problems and issues.

Key words: *higher education, services, depopulation, population policy, population education.*